

նի կոնսիլը և աւելի շուտ կը վազէ : Տեղաբարոյ և հանդարտ ուղտը ձագ բերելու ժամանակ յամառ և անսաստ կը դառնայ . և թէ որ կենդանի կամ մարդ տեսնալու ըլլայ կը փնասէ ու կը խածնէ, ինչուան նաև իր տէրն ալ, որուն ուրիշ ժամանակներ միշտ հլու թէ կը հպատակէր : Ազը որ մէկ տարի յղի կը մընայ, բերած ձագը սովորական մեծ կենդանեաց ձագերուն չափ է և անոնց պէս մէկ հատէն աւելի չբերեր : Ուղտը խուզելու համար չեն աշխատիր լեռանները . վասն զի գարնան ինք իրեն բոլորովին մազերը կը թափին, և անատեն խաշած խողի կը նմանի որն որ կարածիւ թուլ կ'օծեն, ճանճերու խայլ թերէ պահպանելու համար : Արտէն ու մանք թէ այս կենդանիս հարիւր տարի կ'ապրի, բայց ստուգագոյնը ինչպէս Պիւֆֆոն ալ կ'ըսէ՝ քառասուն, յիսուն տարիէն աւելի չապրիր :

ՀԱՄԱՌՈՏ ԵՐԿՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ 1

ԺԶ.

ԴԱՍ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Արդեան Հոդեր :

Բ. (Յետքհեղեղեան ըսելով կ'իմացունան հողերն որ քրհեղեղի ջրերուն քաշուէին 'ի վեր, ինչուան մեր օրերը կը ձևանան : Ասոնք չորս կազմութիւն կը համրուին, մէյմը անոնք որ հիմա ծովերով ծածկուած են ու (Յետքհեղեղեան ծովային կ'ըսուին . երկրորդ՝ Լեռներու ու անուշ ջրերու մէջ լցուածը որ (Յետքհեղեղեան լճային կ'ըսուին . երրորդ՝ ջրերու բռնութեամբ տեղէ տեղ քշուածները որ Փոխադրական կ'ըսուին, ու չորրորդ՝ հիմակուան գետերու հանդարտ ընթացքէն կամ ողողէլէն առաջ եկածը, որ իրենց մէջի նիւթերը անցած տեղերնին կը ձգեն, կամ ջրերնին քաշուելով՝ յատակնին որ կ'երևնայ,

1 Տես Երես 208.

ասոնք ալ Ողողական հող կ'ըսուին :

(Յետքհեղեղեան ծովային կազմութեան ժայռերը դեռ կատարեալ ձևացած չեն . և միայն Սիկիլիոյ եզերքը ու Լիւբիկայի քանի մը փոխերը կը գտուին աս հողէս անդացած քարեր՝ որ երթալով կը շատնան . աս ժայռերու տարերքը կամ նիւթն են կրի, կաւի, մարնայի ու ծովային անասնոց մնացորդներու հետ խառնուած աւազ . ասոնցմէ մեծ մասը ծովերու տակ ծածկուած են ու միայն եզերքները կ'երևան : Ասոնց կարգը կրնան սեպուիլ Սիլերկրական ծովուն եզերքը ձևացածները, ինչպէս Լիւբիկէ, Սորէա, Իտալիա, Վաթալոնիա, Սարտենիա, Սիկիլիա, և այլն . որոնք ամէն ալ մի և նոյն յատկութիւններն ունին, ու կապուտ մարնայի թանձր խաւէ ձևացած են : Աս ժայռերս դէպ 'ի ներս ցամաքը չեն երկրնաւոր, հասալատ շատ դէպ 'ի Սիլերկրական ծով ձգուած ձորերուն մէջ կը հասնին :

(Յետքհեղեղեան լճայինները աւազէ, մարնայէ ու կաւէ եօթը ու թու տե սակ ժայռ կը ձևանան, որոնց խաւերը շատ կանոնաւոր են ու հորիզոնական դիրք ունին մէկմէկու վրայ տարածուած . ասոնք ամէն ալ կակուղ քարեր են . գլխաւոր տեղերն են Սուլուզ, ( ) վերներ, Սուէրկ, Ֆորէզ, ու Փիւրէնէ գաւառը :

Փոխադրական ըսուածները՝ բոլորովին քրհեղեղեան հողերուն կը նմանին, ու անոնց պէս աւազէ ու հեղեղատի խիճէ կը ձևանան . բայց աս տարբերութեամբ որ խաւերնին խիստ ցանցաւ են ու միշտ առջի ծովային կիմ լճային խաւերուն վրայ ձևացած են, ու թաւալական ժայռ ամենեւին չգտուիր մէջերնին, և կաւի ու բուսական հողի հետ խառնուած են . ահա ասոնցմով բուն քրհեղեղեան հողերէն բոլորովին կը զանազանին : Ասոնց քրհեղեղեան հողերուն հետ ունեցած նմանութիւն ուրիշ բանէ առաջ չգար, բայց եթէ մասնական ջրհեղեղներէ ձևացած ըլլալուն համար :

Ողողական կազմութիւն կ'ըսուին աւազի, խճի, կաւի և ուրիշ տեսակ նիւ



Թոյ մնացորդները, որ հիմնական ջրերը կը ձգեն իրենց ճամբուն, բերնին, եզերքին ու ողողած երկիրներուն վրայ, ու բոլորը մէկտեղ «ի՛կ կ'ըսուին» . ասոնց մէ մեծ մասը լճերու ու ծովերու մէջ լեցուելով՝ աս դարուս ծովային ու լճային հողերը կը ձևացընեն . աս պատճառաւ շատ գետերու յատակը կը բարձրանայ, ու իրենց ծով թափած բերանն եռանկիւնի կզգինք կը ձևանան որոնք Տէլթա կ'ըսուին :

Յետջրհեղեղեան հողերը օգտակար նիւթոյ կողմանէ շատ աղքատ են . մէջերնին կը գտուի միայն բրտի կաւ՝ հասարակ անօթներ շինելու համար, աւազուտ կաւ՝ ուսկից աղիւս կը շինուի, հասարակ տեսակ Բոբայ : Արաքար, գաճաքար ու շէնքի քարեր չեն գտնուիր . անոր համար ան երկիրներն որ յետջրհեղեղեան հողով ծածկուած են՝ քարի տեղ՝ խիճով, կաւով ու աղիւսով կամ թէ փայտով կը շինեն տները : Այս հողերուն յատուկ կը սեպուին ծովու ու քանի մը աղի աղբիւրներու ու լճերու ջրէն առաջ եկած աղը . այրերու մէջ ձևացած վերնաքիւ ու ներքնաքիւ ըսուած կրային ալապաստրը, նոյնպէս քանի մը ջրերու կրային ու քարացած նիւթը . բորակ, նադրուն ու աղբորակ և ուրիշ տեսակ աղեր որ հողուն երեսը ու լճերու մէջ կը գոյանան, ու կրային ծակոտկէն քար մը :

Յետջրհեղեղեան կարգին հանքային նիւթոյ մէջ, ամենէն հետաքրքրական բանն է օդաքարերը, որ ասոնցմէ առջի կարգերուն մէջ ամենեւին չգտուիր . ասոնց վրայ ուրիշ տեղ խօսուած է :

Յետջրհեղեղեան հողերուն մէջի բոյսերն ու կենդանիները հիմնականն են տարբերութիւն չունին . նորատեսակ անասուններ գրեթէ չեն գտնուիր :

Այս հողերուս մէջ շատ յարգի կը սեպուին մարդու ոսկորներն ու իրեն ձեռագործները, ինչպէս աղիւս, կաւեղէն անօթներ, մետաղի աղբիւրակ, բանած քարեր ու փայտեր, նաւակի կտորուանք, և այլն . որոնք պէտք է շատ զգուշութեամբ հաւաքել :

Յետջրհեղեղեան հողերուն պտղաբերութիւնը՝ իրենց օգտակար նիւթեր չունենալուն տեղը կը լեցընէ . ասոնց մէջ լճային կազմութեան հողը որ ճօր կ'ըսուի, ու գետերու «ի՛կ ըսուած ողողական հողերը ամենէն աւելի բերրի են . յետջրհեղեղեան ծովային կազմութիւն ալ թէ որ շարժական աւազով ծածկուած չըլլայ, (ինչպէս որ շատ անգամ ծովեզերքները կը պատահի, ու աւազակոյտ կ'ըսուի) բաւական պտղաբեր է . փոխադրականներն ալ քիչ անգամ անբեր կ'ըլլան, որովհետեւ մէջերնին միշտ կաւ ու բուսական հող խառնուած կ'ըլլայ : Այս հողերուս ամենէն լաւ դարմանն է մարնան, կաւը ու բնական և արուեստական կալաքարերը :

Այն խօսքով կրնանք ըսել թէ բոլոր երկրիս երեսը բռնող բուսական հողը, յետջրհեղեղեան հողէն առաջ եկած է, ու աս է բոլոր աշխարհք կերուկրողը . բայց աս բուսական հողը ամէն տեղ նման ու նոյնչափ առատ չըլլար . որովհետեւ որ զասոնք գոյացընող ժայռերն ալ ամէնքը նման չեն . ու ոմանք աւելի դիւրաւ փշրելով, ոմանք ալ դժուար, հողերն ալ ըստ այնմ՝ քիչ ու շատ թանձրութիւն կ'ունենան . բայց աս բանս ջրերու ընթացքէն ու երկրին դիրքէն ալ կը կախուի :

Հոս կը լմնայ հողերուն կարգերը, որով հողագնտիս կեդրոնէն սկսեալ, կարգաւ ցցուցինք անոնց դասաւորութիւնը ու կազմութիւնը և հասանք ինչուան երկրիս վերի երեսը : Հիմա կը մնայ դիտնալ թէ աշխարհքիս դրսի կողմն ալ ինչ փոփոխութիւններ կ'ունենայ և ինչ է ասոնց պատճառը . ասոնց վրայ ալ ուրիշ անգամ տեղն 'ի տեղը կը խօսինք . հիմա հիմա բաւական սեպելով Արկարաբանութեան ու Արկարագիտութեան վերայ տաանուվեց դասով տուած ծանօթութիւննիս :